

Javier Marías, născut în anul 1951, la Madrid, este un prozator, eseist, traducător și jurnalist spaniol. Și-a petrecut copilăria în Statele Unite, unde familia lui se refugiase în timpul dictaturii lui Franco. Prin intermediul tatălui său, filosoful Julián Marías, profesor universitar, a venit în contact cu scriitori importanți precum Vladimir Nabokov sau Jorge Guillén. După revenirea în Spania, Javier Marías a studiat la Colegiul Estudio din Madrid, apoi a absolvit Facultatea de Filologie Engleză a Universității Complutense din Madrid. Din 1983, a predat cursuri de literatură spaniolă la Universitatea din Oxford.

A publicat romanele *Los dominios del lobo* (1971), *Travesía del horizonte* (1973), *El monarca del tiempo* (1978), *El siglo* (1983), *Bărbatul sentimental (El hombre sentimental)*, 1986), Premio Herralde, *Romanul Oxfordului (Todas las almas)*, 1989), Premio Ciudad de Barcelona, *Inimă atât de albă (Corazón tan blanco)*, 1992), Premio de la crítica și IMPAC International Dublin Literary Award, *Măine în bătălie să te gândești la mine (Mañana en la batalla piensa en mí)*, 1994), Premio Rómulo Gallegos și Prix Femina Étranger, *Fața întunecată a timpului (Negra espalda del tiempo)*, 1998), trilogia *Chipul tău, mâine (Tu rostro mañana)*, 2009) formată din volumele *1. Febră și lance (1. Fiebre y lanza)*, 2002), *2. Dans și vis (2. Baile y sueño)*, 2004), *3. Venin și umbră și adio (3. Veneno y sombra y adiós)*, 2007), *Îndrăgostirile (Los enamoramientos)*, 2011), Premio Nacional de Narrativa, refuzat de autor, *Asa începe răul (Así empieza lo malo)*, 2014), *Berta Isla* (2017), Premio de la crítica, *Tomás Nevinston* (2021); mai multe volume de povestiri, printre care *Mientras ellas duermen* (1990) și *Când eram muritor (Cuando fui mortal)*, 1996); eseuri, articole. În anul 1997 a primit Premiul Nelly Sachs, iar în 2000, Premiul Grinzane Cavour pentru întreaga operă.

JAVIER MARÍAS

Romanul Oxfordului

Traducere din limba spaniolă
TUDORA ȘANDRU MEHEDIŢI

Doi din cei trei au murit de când am plecat de la Oxford, și asta mă face să mă gândesc, în chip superstițios, că poate m-au așteptat să sosesc acolo și să-mi petrec timpul pe care-l aveam de stat ca să-mi dea prilejul să-i cunosc și pentru ca acum să pot vorbi despre ei. Se poate, deci, ca – tot în chip superstițios – să fiu obligat să vorbesc despre ei. N-au murit până când eu n-am încetat să-i mai văd. Dacă m-aș mai fi aflat în viața lor și la Oxford (dacă m-aș mai fi aflat în viața lor, de zi cu zi), poate că ar mai fi trăit încă. Gândul acesta nu e numai superstițios, ci și vanitos. Însă pentru a vorbi despre ei trebuie să vorbesc și despre mine, și despre șederea mea la Oxford. Cu toate că cel care vorbește nu este același om care a fost acolo. Pare a fi, dar nu e același. Dacă mie însumi îmi spun *eu*, sau dacă folosesc un nume care m-a însoțit de când m-am născut și cu care unii își vor aminti de mine, sau dacă povestesc fapte ce coincid cu cele pe care alții mi le-ar atribui, sau dacă numesc *casa mea* casa ocupată înainte și după mine de către alții, dar unde eu am locuit vreme de doi ani, este numai fiindcă prefer să vorbesc la persoana întâi, și nu pentru că aș crede că facultatea memoriei e suficientă pentru ca cineva să fie mai departe același în epoci diferite și în spații diferite. Cel care povestește aici ce a văzut și ce i s-a întâmplat

nu este același om care a văzut și căruia i s-a întâmplat, și nici nu este o prelungire a sa, ori umbra sa, nici moștenitorul, nici uzurpatorul său.

Casa mea avea trei etaje și era în formă de piramidă, și în ea îmi petreceam multă vreme, dat fiind că obligațiile mele la Oxford erau practic nule sau inexistente. În realitate, Oxfordul este, fără îndoială, unul dintre orașele din lume unde se muncește cel mai puțin și unde e mult mai important faptul de a te afla acolo decât acela de a face sau a acționa. A te afla acolo impune atâta concentrare, atâta răbdare și atâta efort de a lupta împotriva letargiei firești a spiritului, încât ar fi o exigență necumpătată să mai și pretinzi ca locuitorii lui să se arate activi, mai cu seamă în public, deși unii colegi se deplasau îndeobște tot într-o goană, spre a lăsa impresia unei agitații permanente și a unei activități intense în pauzele dintre cursuri, care de fapt decurseseră sau aveau să decurgă în cea mai perfectă liniște și nepăsare, ca aparținând ideii de a te afla acolo, și nu de a face sau măcar a acționa. Așa proceda Cromer-Blake, și tot așa Inchizitorul, zis și Măcelarul și Spintecătorul, și al cărui nume adevărat era Alec Dewar.

Însă cel care refuza orice simulacru de agitație și întruchiparea nemișcării sau stabilității locului era Will, bătrânul portar al facultății (*Institutio Tayloriana*, numită pompos în latină) unde eu lucram de obicei în liniște și nepăsare. N-am văzut niciodată o privire atât de limpede (de bună seamă nu în orașul meu, Madrid, unde *nu există* priviri limpezi) ca a celui bărbat de aproape nouăzeci de ani, îmbrăcat veșnic într-un fel de salopetă albastră, căruia i se îngăduia să rămână în multe dimineți

în ghereta lui de sticlă și să salute profesorii în timp ce intrau. Will nu știa literalmente în ce zi trăia, și așa, fără ca nimeni să poată prezice data alegerii făcute de el, și cu atât mai puțin să știe ce anume o determina, petrecea fiecare dimineață într-un an diferit, călătorind prin timp înainte și înapoi după voia lui, sau, mai bine zis, probabil fără voia lui. Erau zile în care nu doar credea că se află, ci într-adevăr se afla în 1947, sau în 1914, sau în 1935, sau în 1960, sau în 1926, sau în oricare din anii extrem de îndelungatei sale vieți. Uneori se putea ghici dacă Will se afla într-un an nefast după ușoara expresie de teamă (era o ființă prea pură pentru a simți vreo îngrijorare, căci era cu desăvârșire lipsit de viziunea viitorului ce stârnește întotdeauna acest sentiment), care nu ajungea totuși să întunece vreodată privirea-i încrezătoare și mândră. Puteai bănui că o dimineață din 1940 era pentru el cotropită de groaza bombardamentelor din noaptea trecută sau din cea care avea să vină, și că o dimineață din 1916 îl putea găsi puțin abătut de veștile proaste despre ofensiva de pe Somme, și că într-una din 1930 se trezise fără nici un ban în buzunar și cu ochii iscoditori și sfioși ai omului care e nevoit să ceară un împrumut și încă nu s-a hotărât de la cine. În alte zile, abia simțita atingere a zâmbetului său extrem de deschis, ori a strălucirii privirii atât de afectuoase, era cu totul indescifrabilă – nici măcar ceva ce se putea imagina – pentru că se datora, fără îndoială, necazurilor și neplăcerilor vieții lui personale, care nu interesase niciodată pe vreun student sau profesor. În această călătorie veșnică de-a lungul existenței sale, aproape totul era de nepătruns pentru

ceilalți (așa cum sunt portretele din secolele trecute sau o fotografie făcută alaltăieri). Cum oare puteam ști în ce zi tristă a nenumăraților săi ani se afla Will, când îl vedeam salutând doar cu un zâmbet pe jumătate în locul expresiei pline de entuziasm a zilelor de bucurie sau chiar a celor neutre? Cum oare să știm ce porțiune melancolică din nesfârșitul său drum străbătea atunci când nu-și ridică mâna cu un gest copilăresc în vreme ce saluta? Mâna aceea ridicată vertical care te făcea să nu-țrești convingerea că în orașul acela neprimitor cineva se bucura cu adevărat când te vedea, chiar dacă nu prea știa cine erai de fapt, sau, mai bine zis, în fiecare dimineață te vedea ca pe cineva diferit de cel din ziua precedentă... Numai într-un rând am aflat, grație lui Cromer-Blake, în ce moment exact al vieții lui fără spaime, petrecută ceasuri în șir în spatele geamurilor gheretei, se afla Will. Cromer-Blake mă așteptă să sosesc la intrarea clădirii și mă preveni:

– Spune-i ceva lui Will, niște cuvinte de consolare. Se pare că astăzi trăiește ziua din 1962 când i-a murit nevasta, și l-ar durea grozav ca vreunul din noi să se facă a nu fi la curent când trece pe lângă el. E tare abătut, dar buna dispoziție firească îi îngăduie să se bucure de celebritatea-i de azi tocmai atât, cât îi trebuie ca să nu-și piardă de tot zâmbetul. Așa încât, într-un anume fel este chiar încântat. Și, fără să se mai uite la mine, netezindu-și părul încărunchit înainte de vreme, Cromer-Blake adăugă: Să sperăm că n-o să i se năzară să rămână veșnic la ziua asta; am fi nevoiți să trecem în fiecare zi pragul cu condoleanțe pe buze.

Will purta cravată neagră la cămașa albă de sub salopeta albastră, și ochii lui foarte deschiși la culoare păreau încă și mai transparenți și apoși ca de obicei, poate ca urmare a unei nopți petrecute printre lacrimi și văzând cum se moare. M-am apropiat de ușa gheretei, care era deschisă, și i-am pus mâna pe umăr. I-am simțit oasele. Nu prea știam ce să spun.

– Bună ziua, Will, deși pentru dumneavoastră nu-i deloc bună. Tocmai am aflat, îmi pare teribil de rău, ce pot să vă spun?

Will zâmbi cu blândețe și din nou i se luminează chipul trandafiriu, atât de trandafiriu că părea neted. Își puse mâna peste a mea și-mi dădu fără vlagă niște lovituri ușoare, de parcă el mă consola pe mine. Cromer-Blake, cu toga pe umăr, ne cerceta (Cromer-Blake își ținea veșnic toga pe umăr și veșnic cerceta).

– Mulțumesc, Mr. Trevor. E adevărat ce-ați spus, nu poate fi o zi mai proastă pentru mine. A murit azi-noapte, știți?, în zori. De la o vreme era cam bolnavă, dar nu foarte tare. Dis-de-diminează m-am trezit și trăgea să moară. Și-a dat sufletul imediat, pe nepregătite, dintr-odată, poate nu voia să mă trezească. I-am spus să aștepte, dar n-a putut. Nici măcar n-am avut timp să mă scol. Will se opri un moment și întrebă: Cum îmi vine cravata, Mr. Trevor? De obicei nu port. Apoi zâmbi și adăugă: Dar a avut o viață frumoasă, ori așa cred eu, și nici n-a fost scurtă. Trebuie să știți că ea era cu cinci ani mai mare decât mine. Cinci ani, n-are nici o importanță acum. Acum eu o să fiu mai bătrân, poate. O să tot împlinesc la ani și poate o să ajung mai bătrân decât a fost ea vreodată.

Își pipăi cravata cu nesiguranță. Și, în afară de asta, chiar dacă ziua nu-i bună pentru mine, n-am de ce să nu vă doresc ca dumneavoastră să aveți o zi bună. Bună ziua, Mr. Trevor.

Mâna nu i se ridică dintr-a mea – din propriul lui umăr – atât de aeriană ca în alte rânduri, dar se înalță, cu salutu-i vertical.

În dimineața aceea ne aflam în 1962, și din pricina asta eu eram Mr. Trevor. Dacă Will s-ar fi aflat în anii treizeci, aș fi fost doctorul Nott, iar dacă erau anii cincizeci, m-ar fi luat drept Mr. Renner. În timpul războiului din '14 mă transformam în doctorul Ashmore-Jones, în anii douăzeci eram Mr. Brome, în patruzeci doctorul Myer, iar în anii șaptezeci și optzeci doctorul Magill, acesta fiind singurul mod de a afla spre ce decadă înclinase Will, călătorul în timp, în fiecare dimineață. Pentru el eu eram zi de zi un membru al facultății aparținând trecutului, deși întotdeauna același în fiecare perioadă aleasă zilnic de spiritul său pentru a viețui în ea. Și nu se înșela niciodată. În mine, și în ochii lui limpezi și atemporali, își retrăiau propriul trecut rutinar acei Dr. Magill și Dr. Myer, și Mr. Brome și Dr. Ashmore-Jones, și Mr. Renner, și Dr. Nott, și Mr. Trevor, unii morți acum, alții ieșiți la pensie, iar alții pur și simplu transferați sau dispăruți fără a mai lăsa vreo amintire în afara numelui, sau poate dați afară din universitate din cauza unei abateri grave despre care bietul Will, în eterna-i gheretă, n-avusese nicicând cea mai mică idee.

Și în chip ciudat a mai trăit în mine, în unele dimineți, un oarecare Mr. Branshaw de care nu-și aducea

nimeni aminte și nu se știa nimic, ceea ce – în toate diminețile când auzeam spunându-mi-se astfel: Bună ziua, Mr. Branshaw – mă făcea să mă gândesc dacă nu cumva capacitatea lui Will de a se deplasa în timp nu s-ar extinde și asupra viitorului (poate a celui imediat, care ar cuprinde ce-i mai rămăsese din viață) și dacă, stabilit la nouăzeci de ani, nu ar saluta pe cineva care încă nu sosise la Oxford și care, poate, oriunde s-ar afla, încă nu știa că îi va fi dat să trăiască în orașul neospitalier și conservat parcă în sirop, după cum l-a caracterizat mai demult unul dintre predecesorii mei. Cineva care n-avea să fie recunoscut nici de Will, cu ochii săi visători și diafani, și căruia îi va da poate numele meu, nerostit niciodată când mi se adresa mie, în vreme ce îl va saluta cu mâna ceremonios la intrarea în Tayloriana.

Așa cum am spus, obligațiile mele la Oxford erau minime, ceea ce mă făcea să mă simt adesea ca un personaj decorativ. Fiind conștient totuși de faptul că simpla mea prezență cu greu putea servi spre a decora ceva, binevoiam din când în când să-mi pun toga negară (devenită acum obligatorie doar în foarte puține ocazii), cu scopul principal de a le face pe plac nenumăraților turiști care îmi ieșeau de obicei în cale, mergând de la casa mea în formă de piramidă până la Tayloriana, și cu cel secundar de a mă simți travestit și ceva mai justificat în calitatea mea ornamentală. Astfel travestit, ajungeam uneori la aula unde îmi țineam puținele mele cursuri sau conferințe în fața diferitelor grupe de studenți, cu toții arătându-mi un respect excesiv și o indiferență încă și mai mare. Prin vârstă eram mai aproape de ei decât majoritatea membrilor congregației (cum se numește ansamblul alcătuit din acei *dons* sau profesori de la universitate, urmând puternica tradiție clericală din partea locului), dar era de-ajuns să mă aflu cățarat cu nervozitate pe un podium, în puținele ore în care stabileam un contact vizual cu ei, pentru ca distanțarea dintre mine și studenți să fie aproape suverană. Eu stăteam sus și ei jos, eu aveam în față o catedră impunătoare, iar ei pupitre ordinare pline de creștături, eu purtam toga mea neagră

lungă (cu însemnele de la Cambridge, nu de la Oxford, bineînțeles, spre a fi cât se poate de circumspect) și ei nu purtau așa ceva, și acesta era un motiv suficient pentru ca nu numai să nu-mi discute afirmațiile tendențioase, dar nici măcar să nu-mi pună vreo întrebare când peroram despre sumbra literatură spaniolă de după război o oră întregă, ce mi se părea la fel de nesfârșită cum însăși perioada de după război trebuie să le fi părut literaților ei (celor împotriva regimului, foarte puțini).

Studentții puneau în schimb întrebări la orele de traduceri pe care le țineam asistat alternativ de colegii mei englezi. Textele pe care aceștia din urmă le alegeau pentru respectivele ore (cu un nume atât de extravagant încât prefer să-l trec deocamdată sub tăcere pentru a nu crea o enigmă gratuită și de bună seamă nesemnificativă) erau atât de afectate, sau descriau atât de exagerat moravuri, încât adeseori trebuia să improvizez definiții inexistente pentru cuvinte învechite sau ermetice, pe care nu le văzusem și nici auzisem în viața mea, și pe care desigur studenții nu le vor mai vedea și nici auzi în viața lor. Cuvinte pretențioase și memorabile (concepute fără îndoială de minți bolnave), dintre care îmi amintesc cu deosebit entuziasm de *praseodim*, *catamaran*, *saftian* și *proxenet* (n-am izbutit să uit nici cuvântul *funie*, într-un pasaj vinicol cum nu se poate mai elegant). Chiar cu riscul de a face figură proastă acum când le-am tradus în engleză și știu perfect ce înseamnă, mărturisesc că atunci n-aveam habar de existența lor. Și astăzi mă uimește existența lor. Rolul meu la orele acelea era mai hazardat decât la prelegeri, întrucât trebuia să fiu o gramatică și

un dicționar vorbitoare, cu uzura corespunzătoare pentru reflexele mele. Consultațiile cele mai dificile erau cele etimologice, dar în scurtă vreme, și împins de nerăbdare și de dorința de a le fi pe plac, nu m-am jenat să tot inventez etimologii abracadabrante pe moment și ca să scap din încurcătură, cu convingerea că nici un student și nici colegul care mă asista prin rotație nu vor avea în veci curiozitatea necesară pentru a verifica mai târziu veridicitatea răspunsurilor mele. (Și în cazul în care ar avea-o, eram încredințat și că vor avea înțelegerea necesară ca să nu-mi trântescă a doua zi în față prostia spusă de mine.) Astfel, la întrebările care-mi păreau nemaipomenit de absurde și cu rea intenție cum ar fi: ce origine are cuvântul *papirotazo*, adică „bobârnac“, nu ezitam să dau răspunsuri încă și mai absurde și mai rău intenționate.

– *Papirotazo*, așadar. Acest gen de lovitură dată cu degetul arătător se numește așa, fiindcă în felul acesta se încercau papirusurile găsite în Egipt la începuturile secolului al XIX-lea, pentru a se cerceta rezistența și a stabili vechimea lor.

Și, văzând că nimeni nu reacționa violent și că nimănu-i trecea prin cap să argumenteze că un simplu bobârnac ar fi prefăcut în confetti orice papirus dinastic, ci dimpotrivă că studenții își luau notițe iar colegul englez – zăpăcit desigur de sonoritatea grosolană a cuvântului și poate amețit de imaginea neașteptată a unui Egipt napoleonean – îmi aproba explicația („Auziți? *Papirotazo* vine de la cuvântul *papyrus*: *pa-pi-rus*, *pa-pi-ro-ta-zo*“), încă mai găseam curaj ca să insist și să completez falsul cu o notă erudită:

– Este prin urmare un cuvânt destul de recent, care a fost asimilat cu mai vechiul *capirotazo*, cum se mai numește lovitura aceasta dureroasă și umilitoare – și făceam o pauză ca să ilustrez cuvântul cu un bobârnac în aer –, la fel cu cea dată de obicei în timpul procesiunilor din Săptămâna Mare penitenților cu *capirote*, adică tichie în formă de cornet, în vârful acestor cornete, ca să-i umilească.

Și colegul aproba întruna („Auziți? *Ca-pi-ro-te*, *ca-pi-ro-ta-zo*“). Nu puteam să nu fiu impresionat de delectarea cu care unii dintre profesorii britanici preferau cuvinte aiurite în spaniolă, și cele care le produceau mai mare satisfacție erau cele cu patru sau mai multe silabe. Mi-aduc aminte că Măcelarul era atât de încântat încât uita de cuviință și, ridicând un picior – cu pulpa extrem de albă dezvelită din vîna unor șosete prea scurte și a unor pantaloni hulpavi –, și-l sprijinea cu dezinvoltură și nu lipsit de grație pe un pupitru gol, făcându-l să se balanseze în ritmul silabisirii lui euforice („Locuri *pră-păs-ti-oa-se*, *pră-păs-ti-oa-se*. *Bu-că-la-te*, *bu-că-la-te*“). În realitate, a trebuit să recunosc mai târziu că aprecierea de care se bucurau etimologiile pe care le născoceam în ochii colegilor mei erau urmarea educației lor fără cusur, spiritului de solidaritate și simțului umorului. La Oxford nimeni nu spune niciodată nimic pe șleau (franchețea ar fi cea mai de neiertat dintre greșeli, și totodată cea mai descumpănitoare), dar așa am înțeles că stau lucrurile atunci când, luându-mi rămas-bun de la Inchizitor după cei doi ani de ședere acolo, mi-a spus printre alte fraze pompoase: